

XX. yüzyıl başlarında Debre'yi gösteren bir fotoğraf

Kocacık, Noaci ve Pralenik köylerinde yaşamaktaydı. 1892'de Debre sancağında kırk dokuz cami ve mescid, kırk üç mektep, bir rüşdiye, yedi medrese, otuz dört tekke, 425 dükkân, yirmi yedi han, iki hammam ve 368 su değirmeninin bulunduğu belirtilmektedir. Bölgedeki dinî hayata dair doğrudan bir kayda rastlanmamaktadır. Halvetiye'nin Ramazâniyye şubesinden Hayâtiyye koluna mensup pek çok derviş olduğu, bunun yanı sıra Bektaşî ve Rifâîler'in de bulunduğu tahmin edilebilir. Aynı sene içerisinde Şemseddin Sâmî Bey ve Spiridon Gopçević birbirinden bağımsız olarak o yıllarda Debre'de 12.000 kişilik bir nüfusun yaşadığını yazmıştı. Kânčov'un 1900 yılına ait ayrıntılı listeleri, Debre şehri ve Debre kazasına bağlı kırk bir köyün 1912 sonrasında çizilen sınırları içinde kalan (bugün Makedonya'da yer alan eski Debre kazası) 31.373 nüfusun varlığını göstermektedir. Bunların 12.525'i Arnavutça konuşan müslümanlar, 3380'i Türkler ve 2662'si Bulgarca / Makedonca konuşan müslümanlardan (Pomaklar) meydana geliyordu. Hıristiyan nüfusu 12.306'ya yükselmisti. 500 müslüman Çingene dahil bölge nüfusunun % 61'inin müslüman, % 39'unun ise hıristiyan olduğu görülmektedir.

İki Balkan savaşı ve I. Dünya Savaşı Debre için yıkıcı oldu. Binlerce müslüman öldürüldü, şehirden kaçtı veya savaşların ardından Türkiye'ye göç etti. Şehrin ve eski kazanın doğu kısmı önce Sırp Krallığı'na, ardından Yugoslavya'ya geçti. Kazanın batı kısmı, altmış sekiz köyden oluşan Golo Brdo ve Mat bölgeleri yeni kurulan bağımsız Arnavutluk'a dahil edildi. 1913'te Sırp yönetimine karşı gerçekleştirilen Ohri-Debre isyanı yerel halkın ciddi memnuniyetsizliğinin bir göstergesidir, fakat isyan sonuçsuz kaldı. 1921 yılında Sırp kayıtlarına göre Debre şehrinin

nüfusu 7600'e kadar düştü. II. Dünya Savaşı sırasında Debre önce İtalyan ordusu (Nisan 1941 – Eylül 1943) ve İtalyanlar'ın geri çekilmesiyle Alman ordusunca işgal edildi. Ağustos 1944'te ağır bir çatışmanın ardından Arnavutlar Almanlar'ı geri püskürttü. Savaşın sona Arnavutluk ve Yugoslavya komünist yönetimi altında iken Debre ve yöresi Yugoslav yönetimine teslim edildi. 1948'de şehrin nüfusu bu defa 4698'e indi. Komünist ve ardından sosyalist Yugoslavya idaresinde Debre yeniden toparlandı, 1990'lı yıllarda Osmanlı idaresi altında bulunduğu son dönemlerdeki büyüklüğüne tekrar kavuştu. Aynı zamanda şehir kısmen modernleşti ve birtakım sanayi faaliyetleri başladı. 2002 yılı sayımına göre Debre'nin nüfusu 14.561 olup bunun % 84'ünün Arnavutça ve Türkçe konuşan müslümanlar, geri kalan nüfusun önemli bir kısmını Makedonlar ve Çingeneler (her ikisi % 6) oluşturmaktadır. Debre hiçbir zaman âbidevi Osmanlı yapılarına sahip olmamıştır. En önemli camisi, halen ayakta olan Hünkâr Camii'nin, Fâtihten Sultan Mehmed tarafından 858'de (1454) yaptırıldığı, ancak XIX. yüzyılda aslına uygun biçimde yeniden inşa edildiği kaydedilmektedir. Bir diğer eski cami ise Bayram Bey Camii'dir. Şehirde XIX. yüzyıldan kalma bir saat kulesi de yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. G. von Hahn, *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar im auftrage der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften, unternommen im Jahre 1863* Wien 1865, s. 360-364; A. Boué, *Die Europäische Türkei*, Wien 1889, I/2, s. 534; V. Kânčov, *Makedonija: Etnografija in statistika*, Sofia 1900, s. 559-562; K. N. Kostić, *Naši novi gradovi na Jugu* (ed. R. Dordević), Beograd 1922, s. 85-86; M. Sokolovski, *Turski Dokument za Istorijata na Makedonskiot Narod*, Skopje 1976, III, 289-290; K. Balabanov v.dğr., *Spoimenici na Kulturata vo Makedonija*, Skopje 1980, s. 212-217, 288-289; a.m.f., "Studii od kulturno-istoriskoto nasledstvo na gradot Debar

in debarskata oblast", *Likovna Umjetnost*, sy. 2-3, Skopje 1977; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri III*, s. 30-33; I. Mikulčik, *Sredno-vekovni gradovi i turdini vo Makedonija*, Skopje 1996, s. 182-183; J. Hadji Vasiljević, "Grad Debar u vreme oslobođenje, 1912", *Bratsvo*, XXXI, Beograd 1940, s. 125-183; B. Rusić, "Polje Debarsko", *Godišen Zbornik Filozofski Fakultet Univerzitet(ot) Skopje*, VII, Skopje 1954, s. 123-186; Halil İnalçık, "Les régions de Kruje et Dibra autou 1467 d'après les documents Ottomans", *St.A*, II (1968), s. 89-102; T. Tomoski, "Prašanjeto na Kodžadžik", *Istorija*, IV/1, Skopje 1968, s. 93-99; a.m.f., "Svetigrad, e vtoro ime za sredno-vekovniot grad Debar", a.e., VIII/1 (1972), s. 110-114; G. Palikruševa – A. Stojanovski, "Debarska oblast vo šeesetine godini na XV vek", *Glasnik na Institutot na Nacionalna Istorija*, XIII/1-2, Skopje 1969, s. 120-132; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 2117-2118; A. Urošević, "Debar", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1984, III, 394-395.

MACHIEL KIEL

DEM, el-Hâc Ahmed

(bk. el-HÂC AHMED DEM).

DEMİREL, Süleyman Sami

(1924-2015)

Türkiye Cumhuriyeti'nin dokuzuncu cumhurbaşkanı.

1 Kasım 1924'te Isparta'da İslâmköy'de doğdu. İlkokul öğretmenini kendisine Gündoğdu ismini de verdiğinden çocukluğunda Dolaksızoğlu Süleyman Sami Gündoğdu olarak biliniyordu. Babası Yahya Bey, annesi Ümmühan Hanım'dır. Yahya Bey, I. Dünya Savaşı ile İstiklâl Harbi'ne katılmış, daha sonra muhtarlık ve belediye başkanlığı yapmıştır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan orta halli bir aileden gelen Süleyman Sami dindar bir aile ortamında büyüdü. Çocukluğunda Said Nursi'nin talebelerinden kendi köylüsü olan Hâfız Ali'den Kur'an dersi aldı. İlkokulu köyünde, ortaokulu Isparta'da okudu. Liseyi Muğla ve Afyon'da parasız yatılı olarak tamamladı. İstanbul Mühendis Mektebi'ni de parasız yatılı kazandı. Öğrenimine Makine Bölümü'nde başladı ve ertesi yıl İnşaat Bölümü'ne geçti. 1949'da inşaat yüksek mühendisi olarak mezun oldu. 12 Aralık 1948'de dayısı Mesut Şener'in kızı Nazmiye Hanım'la evlendi. Mezuniyetinin ardından kısa bir süre İstanbul Sular İdaresi'nde, daha sonra Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nde çalıştı. Sulama ve elektrik konularında araştırma yapmak üzere kazandığı bursla Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Dönüşünde Devlet Su İşleri

İdaresi'nde Barajlar Dairesi başkanı olarak işe başladı (1954). Eylül 1954'te Eisenhower Exchange Fellowships Programı kapsamında tekrar Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. Amerika seyahatleri ve orada kazandığı tecrübeler sonraki hayatında önemli roller oynadı. Yurda dönünce Devlet Su İşleri genel müdürü oldu (1955). Görevleri sırasında çalışkanlığı ile kendini gösterdi. Bu sayede Adnan Menderes dönemi bürokrasisinde hızla yükseldi ve "barajlar kralı" diye şöhret buldu. 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Devlet Su İşleri genel müdürlüğünden ayrıldı. Temmuz 1960'ta başladığı askerlik görevini yeni kurulan Devlet Planlama Teşkilâtı'nda tamamladı. Askerlik sonrası mühendis ve müşavir olarak çalıştı. Bir ara Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde su mühendisliği konusunda ders verdi.

Hayatının sonuna kadar uğraşacağı siyasete Ragıp Gümüşpala liderliğindeki Adalet Partisi'nde başlayan Demirel, 2 Aralık 1962'de yapılan parti kongresinde genel idare kuruluna seçildi. Daha sonra gelişen olaylar sırasında Adalet Partisi Genel Merkezi, 24 Mart 1963'te Cumhuriyet Halk Partisi gençlik teşkilâtının da içinde bulunduğu gençlik örgütleri ve ordu mensupları tarafından basılıp tahrip edildi. Bunun üzerine Demirel, ülkede uzun süre politika yapılamayacağını söyleyerek partisinden istifa etti. Siyasete ara verdiği bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri menşeli Morrison Knudsen Inc. Şirketi'nin Türkiye temsilciliğini yaptı. Gümüşpala'nın ölümü üzerine Adalet Partisi genel başkanlığına aday oldu. Adaylığına ordunun önemli bir kısmı, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, siyasi istikrar isteyen iş çevreleri ve basının büyük bir kesimi destek verdi; Celal Bayar da onu desteklemişti. 28 Kasım 1964'te yapılan genel kongrede etkileyici hitabetiyle rakiplerini geçerek parti başkanlığına seçildi. Adaylığı sırasında ortaya atılan mason olduğuyula ilgili iddiaları, -mason olduğu halde- cemiyetten aldığı masonlukla ilgisi bulunmadığına dair bir belge ile savdı.

Başkan seçilmesinin ardından hızlı bir muhalefete başladı. Ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda daha açık bir tavır ortaya koydu. Meclisteki diğer partilerle anlaşip genel bütçenin kabul edilmesini engelledi ve İsmet İnönü başkanlığındaki Cumhuriyet Halk Partisi hükümetini düşürdü (13 Şubat 1965). Kayseri Senatörü Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında bağımsızlar,

Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Millet Partisi'nin katılımıyla oluşturulan koalisyon hükümetinde dışarıdan başbakan yardımcısı ve devlet bakanı olarak görev aldı. 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde Adalet Partisi birinci parti oldu, kendisi de Isparta'dan milletvekili seçilerek meclise girdi. Ardından 27 Mayıs'tan sonraki ilk güçlü hükümeti kurdu (27 Ekim 1965) ve kırk bir yaşında başbakan oldu. Darbecilerle hesaplaşmak isteyen partililere imkân vermedi, mutedil davrandı. Kalkınmaya önem vererek ülkeyi % 5 enflasyon, % 7 gelişme hızı ile yönetti. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin temelleri bu dönemde atıldı. Hükümet programında İmam-Hatip okullarından ilk defa bahsedildi, bu okullar için yüksek öğretimin açık tutulacağı belirtildi, okulların sayısı da giderek arttı. Demirel'in başbakanlığı sırasında karşılaştığı ilk ciddi mesele yeni cumhurbaşkanının belirlenmesi oldu. Cemal Gürsel'in sağlık durumu ciddi şekilde bozulduğundan cumhurbaşkanlığı sona erdirilmişti. Kendisinin, partisinden birinin veya bir sivilin cumhurbaşkanı seçilme ihtimali oldukça kuvvetliydi. Fakat ordu ile partisi arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak amacıyla ana muhalefet lideri İsmet İnönü ile de anlaşip Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanı seçilmesinde etkin rol oynadı (28 Mart 1966).

Süleyman Sami Demirel

Dış politikada Kıbrıs bunalımı önemini koruyordu. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı L. Johnson'ın İnönü'ye gönderdiği mektup Türkiye'yi derinden sarsmış ve Amerika'ya olan güven zedelenmişti. Rum Millî Muhafız Kuvvetleri, Kıbrıs'ta Türkler'e karşı toplu katliam girişimlerinde bulunuyordu. Bunun üzerine Türkiye, Kıbrıs'a askerî müdahaleye karar verdiyse de Amerika Birleşik Devletleri'nin araya girmesiyle anlaşma sağlandı. Müdahale kararının ardından yaşanan olaylar üzerine millî harp sanayiinin kurulmasına karar verildi. Dış politikada Amerika Birleşik Devletleri'ni dengelemek için Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesine çalışıldı. Başbakan A. Köşgin Aralık 1966'da Türkiye'yi, Demirel de Eylül 1967'de Moskova'yı ziyaret etti. Demirel'in başbakanlığının sonlarına doğru ülke karışmaya başladı. "68 kuşağı" gençlik hareketinin etkileri Türkiye'de de yankı buldu. Üniversitelerde boykot ve işgaller başladı, karşıt görüşlü öğrenciler arasında çatışmalar çıktı.

12 Ekim 1969 genel seçimlerini de Adalet Partisi kazandı ve Demirel başbakanlığında yeni hükümet kuruldu (3 Kasım 1969). Bununla birlikte partide ona karşı bir muhalefet havası doğdu. Nitekim Demirel'i partide bir "emanetçi" olarak gören Yüksel ve Mutlu Menderes ile Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy gibi bazı eski Demokrat Partililer seslerini yükseltmişlerdi. Yeni kabineden rahatsızlık duyan Sadettin Bilgiç, Ferruh Bozbeyli ve Mehmet Turgut gibi parti ileri gelenleri Demirel'i tek adamlık ve kayırmacılıkla suçladı. Demirel ise bu kamplaşmada ağırlığını "yenilikçiler"den yana koydu ve kendisine bağlı "yeminliler grubu" ile muhaliflerin gücünü kırmaya çalıştı. Ancak yetmiş iki Adalet Partili senatörün ve milletvekilinin kendisine muhtıra vermesini önleyemedi. Bütçe görüşmeleri esnasında Sadettin Bilgiç ile Faruk Sükan'ın başını çektiği kırk bir Adalet Partili milletvekili bütçeye ret oyu verdi. Bütçenin mecliste reddedilmesi üzerine Demirel istifa etti, fakat hükümeti kurma görevi tekrar kendisine verildi (6 Mart 1970). Kabinesini kurduktan sonra bütçeye olumsuz rey veren yirmi altı muhalif partiden ihraç edildi. Ret oyu kullananlardan bazıları partiden ayrıldı. Aralarında Sadettin Bilgiç, Ferruh Bozbeyli, Faruk Sükan, Mehmet Turgut, Nilüfer Gürsoy, Yüksel ve Mutlu Menderes'in de yer aldığı bu kişiler Celal Bayar'ın etrafında toplanarak Demokratik Parti'yi kurdu,

böylece Adalet Partisi bölünmüş oldu. Demirel daha sonraki yıllarda partisinin bölünmesine yol açan davranışlarından pişmanlık duyduğunu ifade etti. Bu dönemde ayrıca Necmettin Erbakan liderliğinde Millî Nizam Partisi kuruldu (24 Ocak 1970) ve Adalet Partisi'nin muhafazakâr tabanı Millî Nizam Partisi'ne kaymaya başladı. Bütün bu gelişmeler Demirel'in oy aldığı seçmeni parçaladı ve onun gücünü iyice azalttı. Amerika Birleşik Devletleri ile haşhaş ekimi konusunda yaşanan gelişmeler ise iki ülke arasındaki ilişkileri gerdi. 10 Ağustos 1970'te % 66 oranında devalüasyon yapıldı, 1 dolar 15 lira oldu. Toplumsal huzur ve ekonomi günden güne bozuldu. Askerler tarafından kendisine uyarı mektupları gönderilen Demirel istifa taleplerini reddetti. Bu olaylar karşısında Türk Silâhlı Kuvvetleri içinde yeniden hareketlenmeler görüldü. Bir kısım rütbeliler arasında ulusal devrimci stratejisini benimseyen, benzerine Mısır ve Cezayir'de rastlanan sol bir askerî müdahale arayışı başladı. Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim* dergisi bu arayışın fikrî zeminini hazırlıyor, eski Millî Birlik Komitesi üyelerinden Cemal Madanoğlu da harekete liderlik yapıyordu. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur da cuntanın içindeydi. 9 Mart 1971'de harekete geçmeyi planlayan cunta, Millî İstihbarat Teşkilâtı görevlisi Mahir Kaynak'ın haber vermesiyle başarısız kaldı. Ülkede durumun giderek daha da kötüleşmesi üzerine Türk Silâhlı Kuvvetleri, emir-komuta zincirinde 12 Mart'ta hükümete bir muhtıra verdi. Başbakanlıktan ayrılması istenen Demirel, Cevdet Sunay'a istifasını sundu, ancak bu davranışı yüzünden eleştirildi. Demirel eleştirilere karşı meclisi açık tutarak zaman kazandığını ve mücadeleyi açık zeminde sürdürdüğünü söyleyerek cevap verdi. Nitekim 26 Mart 1971 – 15 Nisan 1973 tarihleri arasında Nihat Erim ve Ferit Melen tarafından kurulan hükümetlere Adalet Partisi içinden bakanlar verilerek destekte bulunuldu. Demirel, görev süresi dolan Cevdet Sunay'ın yerine cumhurbaşkanlığına aday olan Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in seçilmesini de önledi. 12 Mart'a muhalefet ettiğinden yıldızı parlayan ve İsmet İnönü'yü yenip Cumhuriyet Halk Partisi'nin başına geçen Bülent Ecevit'le anlaşıp rejimi liberalleştireceği düşüncesiyle Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesinde önemli rol oynadı.

14 Ekim 1973 seçimleriyle 12 Mart ara rejimi son buldu. Seçim sonuçlarına göre

Cumhuriyet Halk Partisi birinci parti oldu, ancak hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamadı. Bu sebeple Türkiye 12 Eylül darbesine kadar devam edecek olan koalisyonlar dönemine girdi. Ecevit, Millî Selâmet Partisi ile koalisyon yaptı, fakat iki parti arasındaki görüş ayrılığı yüzünden bu hükümet on ay kadar çalışabildi ve Ecevit hükümetin istifasını sundu. Görev yeniden kendisine verilmesine rağmen kabinesini oluşturamadı. Cumhurbaşkanı bu defa Demirel'e yetki verdi, fakat o da başarılı olamadı. Hükümet kurma işinin uzaması üzerine Korutürk, Sadi İrmak'ı görevlendirdi. İrmak hükümeti de meclisten güvenoyu alamamakla birlikte yeni hükümet kurulana kadar görevde kaldı (17 Kasım 1974 – 31 Mart 1975). Bu süreçte kendisine bir defa daha yetki verilen Demirel ise Millî Selâmet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi ile anlaştı, bağımsızların da desteğiyle I. Milliyetçi Cephe hükümeti olarak anılan kabinesini kurdu (31 Mart 1975). Dört yıl aradan sonra tekrar başbakanlığa gelen Demirel bu yıllardaki siyasî şartlar dolayısıyla daha milliyetçi bir söyleme yöneldi, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve komünizme karşı dini bir politika aracı olarak kullandı.

5 Haziran 1977 genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi birinci parti olduysa da yine mecliste çoğunluğu sağlayamadı. Bülent Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti güvenoyu alamayınca tekrar görevlendirilen Demirel'in başkanlığında Millî Selâmet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin katılımıyla II. Milliyetçi Cephe hükümeti oluşturuldu. 1977 yılı içinde Mart, Ağustos ve Eylül aylarında olmak üzere üç defa devalüasyon kararı alındı. Bu yılın sonlarına doğru on bir Adalet Partili milletvekili partiden ayrıldı. Demirel hükümeti meclisteki çoğunluğunu kaybetti ve gensoru önergesinde güven-sizlik oyu ile düşürüldü. Bu defa Ecevit'in başkanlığında Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti ve bağımsızlardan meydana gelen bir hükümet kuruldu (5 Ocak 1978). 1979 sonbaharındaki Cumhuriyet Senatosu seçimleriyle beş ilde yapılan milletvekili ara seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi büyük oranda oy kaybedince Ecevit hükümeti istifa etti. Demirel'in başkanlığında bu defa Milliyetçi Hareket Partisi ve Millî Selâmet Partisi'nin dışarıdan desteklediği azınlık hükümeti kuruldu. Hükümet, ekonominin günden güne kötüye gitmesi üzerine Başbakanlık

Müsteşarı Turgut Özal'ın mimarı olduğu, "24 Ocak Kararları" olarak bilinen ekonomik istikrar programını açıkladı ve serbest piyasa ekonomisi dönemine geçildi. Ancak ülkede anarşi ve şiddet artmaya devam etti. Karşıt görüşlüler arasında çıkan olaylarda her gün onlarca insan öldü. Ordu Fahri Korutürk'e bir uyarı mektubu gönderdi. Demirel ile Ecevit arasında uzlaşma sağlanmadığından görev süresi 6 Nisan'da dolan Korutürk'ün ardından yeni cumhurbaşkanı bir türlü seçilemedi. Senato Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil aylarca cumhurbaşkanlığına vekâlet etti. Türkiye'de kriz halinin devam etmesi üzerine Türk Silâhlı Kuvvetleri 12 Eylül'de emir-komuta zinciri dahilinde yönetime el koydu, meclis feshedildi ve siyasetle uğraşma yasaklandı.

12 Eylül darbesinden sonra Süleyman Demirel, Hamzakoy'daki askerî dinlenme tesislerinde tutuldu; 10 Ekim'de Ankara'ya getirildi ve siyaset dışında ziyaretçi kabul etmesine izin verildi. 16 Ekim 1981'de bütün siyasî partiler kapatıldı. 7 Kasım 1982'de kabul edilen anayasa ile Demirel'in on yıl siyaset yapması yasaklandı. Mayıs 1983'te yeni partilerin kurulmasına izin verilince Demirel, Ali Fethi Esener'in başkanlığındaki Büyük Türkiye Partisi'ni destekledi. Ancak pek çok eski Adalet Partili'nin bu partiye üye olması üzerine parti kapatıldı. Demirel, siyaset yapma yasağına aykırı davrandığı gerekçesiyle bu defa Zincirbozan'da zorunlu ikamete tâbi tutuldu. 6 Eylül 1987 tarihindeki referandumla siyaset yapma yasağı kalkınca Demirel, Hüsamettin Cindoruk'un istifasıyla 24 Eylül'de Doğru Yol Partisi genel başkanı oldu. 29 Kasım erken genel seçimlerinde Isparta'dan milletvekili seçilerek yedi yıl aradan sonra tekrar meclise girdi. Daha önce birlikte çalıştığı, dönemin başbakanı Turgut Özal'a karşı amansız bir muhalefete başladı. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde Doğru Yol Partisi ikinci parti haline geldi. Aynı yıl yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Anavatan Partisi'nin sürekli oy kaybetmesini gerekçe göstererek Özal'ın adaylığına ısrarla karşı çıktı. Oylamalar sırasında partisini meclise sokmadı. 20 Ekim 1991 erken genel seçimlerinde Doğru Yol Partisi birinci parti oldu, fakat mecliste çoğunluğu sağlayamadı. Demirel, yeni bir milliyetçi cephe hükümeti kurmak yerine Erdal İnönü liderliğindeki Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile koalisyon yaptı ve on bir yıl aradan sonra tekrar başbakanlığa geldi.

Turgut Özal'ın 17 Nisan 1993'te âni ölümü üzerine başbakanlıktan istifa eden Demirel, koalisyonun devam edeceğini ve erken seçim kararı alınmayacağını söyleyerek cumhurbaşkanlığına aday oldu. Erdal İnönü de adaylığını desteklediklerini bildirdi ve Demirel meclisteki üçüncü tur oylamada cumhurbaşkanı seçildi (16 Mayıs 1993). Cumhurbaşkanlığı döneminde siyasî istikrarsızlık sürdü. 24 Aralık 1995 erken genel seçimlerinde hiçbir parti mecliste çoğunluğu sağlayamadı. Mesut Yılmaz başbakanlığında kurulan ANAP-DYP hükümeti kısa sürdü (6 Mart – 28 Haziran 1996). Erken seçimlerde en yüksek oyu alan Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi koalisyon oluşturdu. Bu hükümet döneminde meydana gelen Susurluk kazası (3 Kasım) sonrasında devlet içindeki kanunsuz yapıların ortaya çıkması ve siyasilerin sert beyanlarıyla ülke gündemi gerginleşmeye başladı. Devlet bu defa "28 Şubat süreci" denilen ve "postmodern darbe" olarak nitelendirilen askerî müdahale ile karşılaştı. 28 Şubat 1997 tarihli Millî Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlarda askerî üyeler etkin oldu. Kararların uygulanması sırasında olaylar çıktı. Koalisyon protokolü gereği Erbakan 18 Haziran'da başbakanlıktan istifa etti. Hükümeti kurma görevinin Tansu Çiller'e verileceği beklenirken Demirel, askerlerin isteği doğrultusunda Mesut Yılmaz'a yetki verdi. Mesut Yılmaz, Demokratik Sol Parti lideri Bülent Ecevit ve Doğru Yol Partisi'nden ayrılanların oluşturduğu Hüsamettin Cindoruk başkanlığındaki Demokrat Türkiye Partisi ile azınlık koalisyon hükümetini kurdu (30 Haziran 1997). Cumhuriyet Halk Partisi de koalisyonu dışarıdan destekledi. Daha önce gerçekleştirilen askerî müdahalelere karşı eleştirel yaklaşan Demirel bu süreçte askerlerin etkisinde kaldı. Bununla birlikte orduyu anayasal sınırlar içinde tutmaya çalıştı ve sürecin silâhlı bir müdahaleye dönüşmesini önledi. Bu tutumu yüzünden yıllarca oyunu aldığı geniş halk kitleleri tarafından ciddi biçimde eleştirildi. 18 Nisan 1999 genel seçimleri sonunda yine koalisyon çıktı. En çok oyu alan Ecevit liderliğindeki Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi ile koalisyon yaptı. Demirel'in görev süresinin sona ermesi yaklaştıkça cumhurbaşkanlığı konusu tekrar Türkiye'nin gündemini meşgul etmeye başladı. İstikrar kaygısıyla Demirel'in ikinci defa cumhurbaşkanı seçilmesi için Başbakan Ecevit tarafından gündeme getirilen ve 5+5 diye

anılan anayasa değişikliği mecliste kabul edilmeyince Demirel görevini yeni seçilen Ahmet Necdet Sezer'e devretti. Süleyman Demirel cumhurbaşkanlığı döneminde dış politikaya ağırlık verdi. Özellikle bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk cumhuriyetlerinin liderleriyle kişisel ilişkilerini güçlü tuttu. Cumhurbaşkanlığının ardından siyasete karşı mesafeli durdu. Nazmiye Hanım'ı 27 Mayıs 2013'te kaybedince Güniz sokaktaki evinde tamamen yalnız kaldı. 17 Haziran 2015'te Ankara'da öldü ve İslâmköy'de kendisi için yaptırılan anıtmezaraya defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Özdemir Kalpakçıoğlu, *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar*, Ankara 1968, I-III, tür.yer.; Fuat Süreyya Oral, *Süleyman Demirel'in Kişiliği*, Ankara, ts. (Cihan Matbaası); Nimet Arzık, *Demirel'in İç-Dışı*, İstanbul 1985; İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım* (haz. Tanju Cılızoğlu), İstanbul 1990, tür.yer.; Mehmet Ali Birand v.dğr., *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, Ankara 1994, tür.yer.; Nail Güreli, *Gerçek Tanık: Korkut Özal Anlatıyor*, İstanbul 1994, tür.yer.; Erdal İnönü, *Anılar ve Düşünceler*, İstanbul 1996, tür.yer.; *Görüntüler: S. Demirel 50 Yıl* (haz. Hulûsi Turgut), Ankara 2000, I-II; Yurdakul Fincancıoğlu, *Süleyman Demirel: Demokraside Duraklama Yılları*, İstanbul 2000; Alpay Kabacalı, *Bilinmeyen Yönleriyle Cumhuriyet Tarihi*, İstanbul 2004, tür.yer.; Şakir Süter, *Merkez Sağ'da Tapu Kağası*, İstanbul 2004, tür.yer.; Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, İstanbul 2004, tür.yer.; Yeşim Arat, "Süleyman Demirel", *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi* (ed. Metin Heper – Sabri Sayarı, trc. Zuhal Bilgin), İstanbul 2008, s. 100-120; Ayşegül Komsuoğlu, *Siyasal Yaşamında Bir Lider Süleyman Demirel*, İstanbul 2008; a.mf., "Türkiye'de Siyasal Liderlik ve Kitle İletişimi: Bir Örnek İnceleme, Süleyman Demirel", 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Bildiriler, Tarih ve Medeniyetler Tarihi* (haz. Zeki Dilek v.dğr.), Ankara 2012, IV, 1933-1950; *TBMM Albümü: 1920-2010* (ed. Sema Yıldırım – Behçet Kemal Zeynel), Ankara 2010, II-III, tür.yer.; Faruk Mercan, *Onlar Başroldeydi*, İstanbul 2010, s. 73-100; Nevzat Yalçıntaş, *Türkiye'yi Yükselten Yıllar (Hatırat)*, İstanbul 2012, tür.yer.; Kâzım Güleçyüz, *Süleyman Demirel: İslam-Demokrasi-Laiklik*, İstanbul 2015; Saadet Aydın, "1924-1965 Yılları Arasında Süleyman Demirel", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II/9, Bolu 2004, s. 1-12; Zeynep Çağlıyan, "Cumhuriyet Modernleşmesi, Din ve Köylülük: Bir Mühendis-Siyasetçi Olarak Süleyman Demirel'in İdealleri ve İcratları", *Muhalafakâr Düşünce*, V/18, Ankara 2008, s. 217-229; Orhan Avcı, "Türk Siyasetinde Süleyman Demirel", *TY*, sy. 289 (2011), s. 51-62; Bilal Karabulut, "Süleyman Demirel'in Dış Politika Anlayışı", a.e., s. 103-106; Bakı Erken, "Merkez Sağ İdeolojisi Çerçevesinde Süleyman Demirel ve Askerî Müdahaleler", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XII/1, Bolu 2012, s. 31-62; Nuri Gürgür, "Tarihî Bir Şahsiyet Olarak Süleyman Demirel", *TY*, sy. 335 (2015), s. 12-15.

ERCAN KARAKOÇ

DEMİRKENT, Işın (1938-2006)

Türk tarihçisi.

18 Ocak 1938'de İzmir'de doğdu. İlk öğrenimini İzmir'de, orta ve lise öğrenimini İstanbul Kandilli Kız Lisesi'nde tamamladı. 1957'de Neziha Demirkent ile evlendi. 1961'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi ve 1965'te Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nden mezun oldu. 1967 yılı Nisanında Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde asistan olarak göreve başladı. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)* adlı teziyle 1972'de doktor unvanını aldı. 1975-1976 öğretim yılında Almanya'ya giderek Frankfurt Üniversitesi'nde Ortaçağ Avrupa tarihi dersleri ve seminerlerine katıldı. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)* adlı çalışmasıyla 1981'de doçentliğe yükseldi. 1988'de profesörlük kadrosuna tayin edildi. 1994'te Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı başkanı oldu ve bu görevini emekliye ayrıldığı 18 Ocak 2005 tarihine kadar sürdürdü. 3 Şubat 2006'da öldü ve 6 Şubat'ta Rumelihisarı Aşçıyan Mezarlığı'na defnedildi.

Işın Demirkent 1983'te Türk Tarih Kurumu aslı üyeliğine seçilmiş, 1993-1995 yılları arasında kurumun Yürütme Kurulu'nda ve Basımevi Komisyonu'nda görev almıştır. 1998'de The Society for the Study of the Crusades and the Latin East adını taşıyan uluslararası kuruluşun üyesi olmuş, 2001 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu bünyesinde, Türkiye'de Bizans İmparatorluğu hakkında yapılacak çalışmalarını bir merkezden yürütmek amacıyla oluşturulan komitenin başkanlığına seçilmiştir. Üniversitede kırk yıl görev yapan Demirkent Haçlı seferleri, Haçlı devletleri, Bizans tarihi ve Ortaçağ Avrupa tarihi konularında lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri vermiş, çok sayıda öğrenci ve araştırmacı yetiştirmiştir. Disiplinli, titiz, çalışkan ve dikkatli bir tarihçi olarak tanınıyordu. Onun yetişmesinde hocası Fikret Işıltan'ın önemli rolü olmuştur. Lisans döneminde İngilizce'sini ilerletip Almanca öğrendiği gibi Arapça, Grekçe ve Latince de öğrenmişti. Özellikle Haçlı seferleriyle Bizans İmparatorluğu alanında yalnız ülkemizde değil dünyada da ün kazanmış bir bilim insanı idi.

Eserleri. Telif: 1. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*. Türkiye'de Haçlı seferleri konusunda yapılmış ilk doktora tezidir (İstanbul 1974; Ankara 1990, 1995). **2.** *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*